

ВПЛИВ ДЕЯКИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОЇ ПРИМІСЬКОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЗОНИ

В статті розглянутий вплив соціально-економічних чинників на формування Мелітопольської приміської рекреаційної зони. Основними функціями приміської зони є селітебна, виробнича, транспортно-розподільна, освітня, розважальна та рекреаційна. Остання може як сприяти, так і перешкоджати формуванню рекреації в приміській рекреаційній зоні. Знайшли відображення і територіальні ресурси, придатні для будівництва і відпочинку міського населення.

Ключові слова: приміська рекреаційна зона, центри на порозі міста.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі в Україні спостерігаються позитивні зміни у ставленні до рекреації з боку суспільства. Але обмежені матеріальні можливості більшої частки населення стримують виїзди на відпочинок у віддалені райони і сприяють розвитку короткочасного відпочинку на територіях прилеглих до місць проживання. Формування на приміських територіях рекреаційних зон обумовлено наявністю впливу міста або міської агломерації, що викликає якісні зміни у розселенні, економіці, виробництві, екологічній ситуації та інших сферах. Сучасне місто разом зі своєю приміською зоною є єдиним соціальним і господарським організмом, але між ними існує доцільний поділ функцій, які доповнюють одна одну.

Приміська зона поки не отримала офіційного статусу, при тому що на практиці вона формується і вдосконалюється. Не знайшла вона і відповідного місця в наукових дослідженнях вчених географів.

Приміська рекреаційна зона (ПРЗ) є об'єктом дослідження рекреаційної географії, в якій майже відсутні наукові обґрунтування даного поняття, тоді як вивченню "приміської" зони присвячено достатньо наукових праць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття "приміська зона" зустрічається в роботах таких вчених як М.О. Хауке, В.Г. Давидович, М.Л. Савальнев, Є.І. Скура-торська, М.П. Соколов, Дж. Уэруэйн, С.А. Ковальов, Б.Б. Родоман, Є.Н. Перцик, Г.М. Лаппо, А.Б. Агапова, А.Н. Поносов, А.Г. Полянський та ін.

На Україні вузкопрофільно приміську зону для організації рекреаційної діяльності розглядали такі вчені як І.А. Фомін, Н.П. Холостенко, М.Л. Сивальнев, Т.Л. Меліхова, О.Г. Топчієв, О.А. Мирошніченко, А.І. Литвинов, І.М. Харенко, О.І. Бабчинська, П.Ф. Кахнич та ін.

Формулювання цілей статті. Основною ціллю дослідження виступає визначення соціально-економічних чинників розвитку

Мелітопольської ПРЗ.

Виклад основного матеріалу. Серед основних функцій приміської зони виділяють селітебну, виробничу, транспортно-розподільну, освітню, рекреаційну, розважальну. Розвиток рекреаційної функції в приміській зоні дозволить поліпшити систему суспільного обслуговування, створити нові робочі місця, буде сприяти здійсненню реконструкції, реставрації й відновленню пам'яток історії, культури, архітектури, сформувати відповідну інфраструктуру, особливо транспортну. Характерною рисою ПРЗ є те, що в ній багато функцій територіально збігаються, накладаються одна на одну і часто суперечать одна одній.

Особливе значення мають соціально-економічні чинники, які можуть сприяти або перешкоджати формуванню рекреації в приміській зоні, тому їх можна віднести до критеріїв, що визначають вибір потенційної території для розвитку рекреаційної зони. Розглянемо, як ці чинники впливають на формування конкретної Мелітопольської ПРЗ.

Місто Мелітополь відноситься до групи південних міст Запорізької області, яке засноване у 1784 році і розташоване на правому березі колись судноплавної річки Молочної на південь від адміністративного обласного центру – м. Запоріжжя і є друге в області за кількістю населення та рівнем промислового розвитку. Його площа становить 49,66 тис.км². Місто є районним центром однойменного Мелітопольського району, який є одним з адміністративних районів Запорізької області і розташований в південно-західній частині, в степовій зоні помірного поясу північної півкулі, яка диференціюється на середньостепову і південностепову (сухостепову) підзони, що змінюються широтно з півночі на південь. Протяжність району з півночі на південь – близько 47 км, з заходу на схід – 68 км. Площа району становить 178,7 тис.км², що складає 6,6% території області. Район поділений на 16 територіально-адміністративних одиниць

(одна селищна та 15 сільських рад). На території району розташовані 67 населених пунктів. Вважаю, що кордони району в цілому і є кордонами ПРЗ. Район межує на півночі з Михайлівським, на північному сході з Токмацьким, на південному сході з Приазовським, на південному заході з Якимівським, на північному заході з Веселівським районами. На півдні територія Мелітопольського району має вузький вихід до Молочного лиману, в центральній частині району з півночі на південь протікає річка Молочна, які використовуються в рекреаційній діяльності.

Місто Мелітополь має важливе значення в економіці України як значний транспортний вузол, що об'єднує не тільки міждержавні адміністративні райони, але й пов'язує з країнами близького зарубіжжя та Кримом. Загалом територія Мелітопольської ПРЗ характеризується незначною рекреаційною освоєністю, що визначає її положення, як своєрідного рекреаційного резерву.

Концепція перспективного розвитку Мелітопольської ПРЗ, значною мірою визначається наявністю територіальних ресурсів, придатних як для рекреаційного будівництва, так і для відпочинку міського населення. Але можливості територіального розвитку Мелітопольської ПРЗ обмежені природними і антропогенними рубежами.

У східному напрямі зростання ПРЗ неможливо із-за заболоченої заплави р. Молочної а також у зв'язку з розташуванням тут городно-садівничих кооперативів. У західному напрямі зростання ПРЗ недопустимо у зв'язку з шумовою зоною аеродрому м. Мелітополя. Розвиток Мелітопольської ПРЗ в південному і північному напрямі обумовлено виходом із забудовою на сільськогосподарські, в основному, орні землі. Враховуючи викладені вище територіальні обмеження, зростання Мелітопольської ПРЗ можливо реалізовано тільки у північному та південному напрямках, які теж мають цілий ряд обмежень. Так, на півночі це 239 га фруктових садів с. Семенівки, на півдні – це фруктові сади сіл Садове та Нове.

На розвиток рекреаційної діяльності оказують вплив демографічні чинники, так на 1.01.2009 р. в Мелітопольській ПРЗ проживало 209,7 тис. осіб (в м. Мелітополі – 158,1 тис. осіб, в Мелітопольському районі – 51,6 тис. осіб). Територія регіону розселена більше менш рівномірно. Основною часткою людей у ПРЗ є населення віком 30-59 років, через 10-15 років чисельність пенсіонерів може становити

третину від загальної кількості мешканців. Кількість жінок віком старше 60 років значно перевищує кількість чоловіків цієї вікової групи, а у віковій групі від 30 до 49 років гендерний баланс майже абсолютний.

За національним складом регіон вирізняється різноманітністю: 70% – українці, 28% – росіяни й 2% – представники інших національностей: євреї, болгары, білоруси, поляки, татари (разом понад 130 національностей), які зберегли власні традиції [1].

Основна частина працюючого населення (більше 50%) зайнята в сфері промисловості, сільського господарства та торгівлі. За останні роки спостерігається збільшення чисельності населення, зайнятого у особистих селянських господарствах.

Аналіз механічного руху населення в Мелітопольській ПРЗ показує що 77% населення здійснює міжпоселенські переміщення; приїжджі з інших районів області складають 23%. Це населення здійснює міграції з рекреаційною, освітньою, торгівельною і транспортною метою. 29% населення здійснюють поїздки з сільської місцевості у міську один раз в декілька місяців. Це, в основному, населення похилого віку і молодше за 18 років, 41% – кілька разів на місяць, а 30% – кілька разів в тиждень. Мала активність спостерігається і серед населення міста, що пояснюється відсутністю **необхідності** робити поїздки за предметами споживання і наявністю в місті постійного місця роботи і повного спектру послуг, а також іншими менш значимими причинами (наявність зв'язку з родичами, тощо). Як правило міське населення виїжджає за кордони міста переважно з рекреаційними цілями. Цілями приїзду в місто сільського населення, що проживає у передміських сільських населених пунктах є: купівля-продаж товару, навчання і медичне обслуговування. Населення, що прибуває в місто частіше, ніж раз на тиждень (найбільша інтенсивність взаємозв'язків) основними цілями міграції має торгівлю і приїзд на роботу.

Під впливом розвитку ПРЗ формується кушова система розселення де основним ядром є місто Мелітополь, а прилеглі населені пункти (сс. Семенівка, Вознесенка, Костянтинівка, смт. Мирне та ін.), зберігаючи свою територіальну відособленість, тяжіють до цього ядра.

Мелітополь є потужним транспортним вузлом і головними "воротами" до Приазовських курортів і Криму, вузловою станцією Придніпровської залізниці.

Територію міста перетинають залізничні колії міжнародного значення в напрямку Москва-Сімферополь. Місто має велику залізничну станцію з розвинутою інфраструктурою. В середньому за добу через залізничну станцію Мелітополь проходить 55 поїздів. Головним конкурентом в економічному, науково-освітньому та культурному напрямках є місто Бердянськ, яке розміщено найближче до міста Мелітополя.

По території Мелітопольської ПРЗ з півночі на південь проходить автомобільна магістраль державного значення Харків-Сімферополь з інтенсивним транзитним навантаженням через центральну магістраль міста, а з заходу на схід магістраль міжнародного значення – Ростов-на-Дону-Одеса-Рені. Загальна довжина автомобільної мережі становить 1253,7 км. Крім того ПРЗ має автомобільну мережу шляхів з твердим покриттям міжобласного значення (Запоріжжя-Мелітополь-Бердянськ) та автомобільні шляхи, що з'єднують її з обома важливими водними басейнами Запорізької області і України взагалі – Азовським морем (відстань від міста до найближчого узбережжя – 50 км) та Молочним лиманом (відстань від міста до узбережжя – 40 км).

Автомобільний транспорт відіграє найважливішу роль у можливості швидкої доставки відпочиваючих до місць реалізації рекреаційної діяльності. Так до міста підходять автошляхи обласного значення: Кам'янка-Дніпровська-Мелітополь, Бердянськ-Токмак-Мелітополь; Мелітополь-Токмак-Пологи-Гуляйполе. Мережа автошляхів місцевого значення з'єднує місто Мелітополь з районними центрами, а також районні центри з усіма селищами міського типу й селами, які є центральними садибами господарств. Цими шляхами здійснюються внутрішньообласні та внутрішньорайонні перевезення як місцевого населення, так і подорожуючих.

Треба зазначити, що більше 70% загальної довжини автомобільної мережі Мелітопольської ПРЗ відповідає нормативним вимогам експлуатації. Основною причиною незадовільного стану автомобільної мережі ПРЗ є висока навантаженість доріг, викликана розташуванням у її межах двох магістралей: Одеса-Новоазовськ та Харків-Сімферополь.

У зв'язку з освоєнням нових, функціонально вільних земель, які можливо використувати для розвитку ПРЗ, надзвичайної гостроти набуває проблема транспортного забезпечення. Тому вже зараз виникає не обхідність будівництва траси для швидкісного

транспорту (наприклад, моноколія, метро-трамвай та ін.). Найближчим часом завершиться реконструкція автомагістралей Сімферополь-Москва та Токмак-Мелітополь. Сьогодні вже організовані додаткові рейси та екскурсійні маршрути автобусів більшої місткості до місць короткочасного відпочинку та інтенсивно залучаються таксі (приватні або маршрутні), що дає змогу ефективно здійснювати перевезення рекреантів [2].

На розвиток рекреаційної діяльності в межах Мелітопольської ПРЗ значно впливає водопостачання, яке здійснюється прісними підземними водами з Західного групового водоводу Дніпровською водою Ново-Пилипівського і Мелітопольського водозаборів. Забір питної води здійснюється з Мелітопольського родовища артезіанськими свердловинами м. Мелітополя і 67 свердловинами Мелітопольського району. Протяжність всіх мереж складає 823,5 км.

Видобуток прісних підземних вод "Мирненська" і "Мелітопольська" ведеться з Бучацького водоносного горизонту. ТОВ "Соцінновація" має спеціальний дозвіл на користування надрами терміном дії на 20 років та здійснює промисловий розлив мінеральної природно-столової води "Мирненська". Мелітопольська мінеральна вода використовується в терапевтичній практиці при хронічних захворюваннях шлунку.

Особливе значення в організації рекреаційної діяльності в межах Мелітопольської ПРЗ відводиться сфері виробничого та невиробничого обслуговування, яке представлено підприємствами торгівлі й громадського харчування, медичними закладами, закладами культури, суб'єктами, що надають туристичні послуги, банківською системою, підприємствами зв'язку тощо.

Підприємства торгівлі у ПРЗ займаються оптовою та роздрібною торгівлею. Оптовий товарооборот визначається 799,4 млн. грн. у рік. Роздрібний товарооборот здійснюється через мережу підприємств роздрібною торгівлі та мережу ресторанного господарства. Мережа підприємств роздрібною торгівлі складає 258 об'єктів, серед яких виділяється мережа магазинів роздрібною торгівлі (192 об'єктів) і мережа підприємств малого і середнього бізнесу (66 об'єктів).

Таким чином можна констатувати, що Мелітопольська ПРЗ не забезпечена належним чином підприємствами роздрібною торгівлі і займає 23 місце (передостаннє) у класифікації забезпеченості населення мережею роздрібною торгівлі серед регіонів України.

Громадське харчування ПРЗ поділяється на мережу кафе, барів (79), ресторанів (8) та їдалень (11). Їдальні функціонують, насамперед, в установах підприємств та закладів освіти.

Заклади медицини у місті представлені аптеками, лікарнями, ветеринарними установами, диспансерами, пологовими будинками, швидкою допомогою та іншими установами, серед яких санаторії-профілакторії представлені 4 закладами.

До мережі закладів культури у Мелітопольській ПРЗ входять 43 бібліотеки, Палац культури ім. Т.Г. Шевченка та залізничників, краєзнавчий музей, історико-археологічний музей-заповідник "Кам'яна Могила", 5 шкіл естетичного виховання, 38 закладів клубного типу, комунальне підприємство "Парк культури та відпочинку ім. М.Горького", 4 музеї на громадських засадах і 7 демонстраторів фільмів.

Свій внесок в культурне життя вносять також колективи інших систем і відомств – Мелітопольське училище культури, клуб ГРП "АвтоЗАЗ – Мотор", центр культури і дозвілля Таврійського державного агротехнологічного університету.

В рамках співпраці з Київським центром розвитку "Демократія через культуру" в грудні 2008 року було презентовано інтеркультурний сайт, на якому можна знайти інформацію про національно-культурні товариства регіону дослідження, їх діяльність, найцікавіші факти з історії Мелітопольщини, специфіку заселення краю, формування етнічного складу населення, про найважливіші події культурного життя громади.

До спортивної інфраструктури, яка задіяна безпосередньо у рекреаційній діяльності у Мелітопольській ПРЗ належить мережа спортивних споруд, серед яких основними є: дитячо-спортивні школи (3), спорткомплекси (2), спортивно-оздоровчі центри (4), стадіони (3), площинні спортмайданчики (52), майданчики з гімнастичним обладнанням (26), спортивні зали і приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять (103), а також тенісні корти (3).

Націлені на організацію рекреаційної діяльності і розважальні заклади, які представлені більярдними (2) і боулінг клубами (3), інтернет-клубами (7), кінотеатром ("Перемога") та "3D-кіно", нічними клубами та дискотеками (3), службами знайомств та шлюбними агентствами (5) та підприємством, що займається мисливством та рибальством.

На державному обліку в межах Меліто-

польської ПРЗ знаходяться 189 пам'яток історії і культури.

Сфера послуг характеризується специфічною особливістю, що полягає в тому, що, окрім обслуговування постійного населення ПРЗ, її установи обслуговують як організованих, так і неорганізованих рекреантів. Різко виражена сезонність в роботі існуючих рекреаційних підприємств, значна кількість відпочиваючих, які розміщуються в особистих будинках і готелях, постійно зростаючий потік короткочасно відпочиваючих сильно відбивається на роботі сфери обслуговування.

Слід зосередити увагу на створенні "центрів на порозі міста", що включають розважальні центри, підприємства і установи громадського харчування, торгового, побутового і культурного обслуговування і, нарешті, квартирно-посередницькі бюро.

Підприємства, бізнес-абоненти та фізичні особи отримали можливість користуватися якісним цифровим зв'язком нової АТС-44. Забезпеченість населення основними домашніми телефонними апаратами на 100 сімей – 97. Центр електронного зв'язку надає можливість користуватися Інтернетом усім соціальним верствам населення та підприємствам. З метою надання доступу до Інтернету соціально-незахищеним верствам населення в 2006 році на базі Центральної міської бібліотеки ім. Лермонтова та Центральної міської дитячої бібліотеки "Мальвіна" створено два Інтернет-центри з 10 робочими місцями з загальною пропускнуною спроможністю 60-70 клієнтів на добу. Послуги Інтернету читачам бібліотек надаються безкоштовно. Активно розвивається торговельна марка "ОГО!" (високошвидкісний широкопуговий доступ до Інтернету за технологією ADSL, телефони та Інтернет на одній лінії). З'явилася нова послуга – радіодоступ до мережі Інтернет за технологією Wi-Fi. Кожний бажаючий може під час відпочинку у готелі "Сім зірок", кафе "Башня" та "Автопіца" із свого ноутбука чи мобільного телефону, придбавши картку, вийти в мережу Інтернет. Сприяє рекреаційній діяльності також мережі теле- та радіомовлення, кабельного телебачення, а також мобільний зв'язок [3].

Найбільш розповсюдженим за ступенем популярності видом відпочинку є перегляд телепередач чи відеофільмів або прослуховування музики на протязі доби. На другому місці є відпочинок на природі. Рекреанти вважають, що цей вид відпочинку є одним із кращих видів проведення свого вільного часу. На третьому місці знаходиться перебування в

компанії родичів чи друзів, близько 10% полюбують власне самовдосконалення – фізичне чи духовне (спортивні зали, спортивні центри, бібліотеки, Інтернет-клуби та ін.).

Безпосередньо здійснюється рекреаційна діяльність лікувально-туристичними й оздоровчо-туристичними закладами, готельним господарством та суб'єктами, що надають туристичні послуги, але в межах регіону дослідження мережа лікувально-туристичних й оздоровчо-туристичних закладів відсутня.

Готельне господарство представлено 14 готелями, основними з яких є: готель "Атріум", що розташований біля залізничного вокзалу у м. Мелітополі; готель "Воронцовський" та "Вежа", які розташовані у центральній частині м. Мелітополя, мотель "Південний", розташований на південному виїзді з м. Мелітополя.

Суб'єктів, що надають туристичні послуги у Мелітопольській ПРЗ – 16, основними з яких є: "Одігітрія" Мелітопольської міської громадської організації, "Благо", "Мелітопольське бюро подорожей", "Информ вест", "Одисей-тур", "Трт-варто" ("Браво-тур"), "Турекспрес плюс", "Цитадель" тощо.

В Мелітопольській ПРЗ знаходяться садиби зеленого "сільського туризму", які можуть використовуватись для щотижневого відпочинку: садиба "Сосновий янтар" (с. Соснівка), "Цілющі джерела" (с. Семенівка), садиба сільського (зеленого) туризму (с. Новопилипівка), "У Євгенії і Рейнольда" (с. Нове), "Алея троянд" (смт. Мирне).

Рекреаційна зона ПРЗ представлена відомими об'єктами короткочасного відпочинку і туризму: ландшафтним заповідником загальнодержавного значення "Старобердянський", геологічною пам'яткою природи і історії загальнодержавного значення "Кам'яна моги-

ла", парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва "Лісорозсадник", "Цілюще джерело" "Еліта" тощо. Біля джерел знаходиться пам'ятка природи – Дуб "Патріарх", якому біля 500 років.

Джерела забруднення навколишнього середовища – промислові підприємства, енергетичні установки, тваринницькі комплекси, стічні води, залишкові кількості отрутохімікатів, транспорт відіграють лімітуючу, а і зовсім виключаючи можливість рекреаційного освоєння території. Їх вплив визначається шкідливих викидів, залежно від якого встановлюється радіус санітарно-захисної зони, в межах якої забороняється розміщення селитебних зон і установ відпочинку. вплив забруднюючих об'єктів нерідко значно далі за санітарно-захисні зони. Крім того, на території Мелітопольської ПРЗ в межах санітарно-захисної зони знаходиться ряд рекреаційних підприємств, що природно знижує їх оздоровчий ефект.

Висновки з дослідження. Вплив соціально-економічних чинників на формування й розвиток Мелітопольської ПРЗ залежить від характеру економіки території дослідження та ступеня розвитку рекреаційних підприємств. Облік соціально-економічних особливостей ПРЗ має істотне й практичне значення, тому що дозволяє глибше аналізувати різні сторони її формування, точніше розробляти перспективи розвитку. Розробка і реалізація концепції розвитку рекреації упором на малі та середні підприємства, як найбільш ефективні форми в рекреаційній сфері економіки, дозволить в найкоротші терміни задовольнити постійно зростаючі потреби населення у відпочинку, фінансову базу, створити високоефективну сферу послуг і перетворити рекреацію на одну з найбільш прибуткових галузей господарства.

Література:

1. Народи Північного Приазов'я (етнічний склад та особливості побутової культури) / [Аносов І. П., Елькін М. В., Кочерга Б. М. та ін.]. – Мелітополь: Вид-во Просвіта, 1997. – 175 с.
2. Сажнева Н.М. Территориальная организация приморских рекреационных систем оазисного типа освоения (на примере Западного Приазовья): автореф. дисс. ... канд. геогр. наук. 11.00.02 / Сажнева Наталья Михайловна. – Симферополь, 1988. – 24 с.
3. www.mlt.gov.ua

Резюме:

Сорокина Ц.В. ВЛИЯНИЕ НЕКОТОРЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ МЕЛИТОПОЛЬСКОЙ ПРИГОРОДНОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ ЗОНЫ.

В статье рассмотрено влияние социально-экономических факторов на формирование Мелитопольской пригородной рекреационной зоны. Основными функциями пригородной зоны являются селитебная, производственная, транспортно-распределительная, образовательная, развлекательная и рекреационная. Последняя функция может как способствовать, так и препятствовать формированию рекреации в пригородной рекреационной зоне. Нашли отображение и территориальные ресурсы пригодные для строительства и отдыха городского населения.

Ключевые слова: пригородная рекреационная зона, центры на пороге города.

Summary:

Sorokina Ts.V. INFLUENCE OF SOME SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON FORMING OF THE MELITOPOL SUBURBAN RECREATIONAL ZONE.

In the article the considered influence of socio-economic factors is on forming of the Melitopol suburban recreational zone. The basic functions of suburban zone are intended for building, productive, transport-distributive, educational, entertaining and recreational. The last functions can how to promote, so to hinder to forming of recreation in a suburban recreational zone. Found a reflection and territorial resources suitable for building and rest of urban population.

Keywords: suburban recreational zone, centers on the threshold of city.

Рецензент: проф. Сажнева Н.М..

Надійшла 12.10.2011р.
